

Magyar Tudományos Akadémia

Szociológiai Kutatóintézet

1014 Budapest, Úri u. 49.

Tel: 224-6740, fax: 224-6741

Email: tamas@socio.mta.hu

Honlap: www.socio.mta.hu

2006. ÉVI TUDOMÁNYOS BESZÁMOLÓ

2006. második felében, illetve végén az intézet személyi állománya és belső tagozódása 2005-höz képest csökkent, mert a kedvezőnek tűnő nyugdíjba meneteli lehetőségeket az intézet kutatói közül viszonylag többen igénybe vették. Ez a következő években megnyitja a lehetőséget az intézeten belüli generációs váltás irányába is. Ugyanakkor a tematikai profilra elsősorban a folyamatosság és a nagyobb projektek jelenléte volt meghatározó. Az elmúlt évekhez hasonlóan a szociológiai kutatást a nagy projektek, ezek között is elsősorban a nemzetközi kutatások és a stratégiai munkák köré rendelődő adatfelvételek uralták. Az intézet lényegében – mint ahogyan a korábbi években is – a versenyszférából érkező megrendelésekkel nem foglalkozott, az államigazgatás elemzési szükséglete azonban egyre fontosabbá vált és a Nemzeti Fejlesztési Tervvel, és a különböző regionális programokkal kapcsolatos részfeladatok számos szakszociológiai területen fontos témaként jelentek meg. A kutatás fő hangsúlyait a nagy nemzetközi programokban a néhány éves futamidejű nagyobb stratégiai projektek határozták meg. Ezekből voltak és születnek a továbbiakban is szigorúan vett alapkutatói, illetve elméleti munkák. Az előző évekhez képest az EU 7. Keretprogram változó, és a társadalomtudományi kutatáshoz közelebbi szervezeti feltételei még elnyert forrásokban nem jelentek meg. De az intézet intenzíven elkezdte a kapcsolatépítést az új teamek, konzorciumok irányába. Azonban a szakszociológiák általános állapotából az európai és más nemzetközi együttműködési lehetőségekből és magából a megfogalmazódó társadalmi igényből következően is az intézet kapacitásainak becslésünk szerint továbbra is, mint ahogyan az előző években, legalább 70%-a ebben a stratégiai projektmezőben helyezkedik el. 15-20% minősíthető klasszikus alapkutatásnak és a szigorúan vett alkalmazott munkák és policy fejlesztések nem haladhatják meg a 10%-ot. Az intézet munkamódszereit és szervezeti rendjét illetően kétarcú. Egyfelől erősen empirikus munkákhoz kötődik és ezek között az előző évektől eltérően, ismét megjelentek a nagy országos felvételek (2006. nyara országos reprezentatív felvételek a magyar társadalom jövőképeiről, az egyházak és az állam kapcsolatrendszeréről, illetve a vallásról). Másfelől az EU projektek és a különböző területeken beinduló nemzeti stratégiagyártás határmezsgyéjén fontos koncepcionális policy feladatok adódtak (a klímapolitikában, a fenntartható fejlődés programjaiban, az oktatási és regionális reformok előkészítésében, illetve a kutatáspolitikában). Így az empirikus adatigényből következően az intézet nagyobb munkái így tulajdonképpen duálisan felhasználhatóak. Közvetlen alkalmasak társadalmpolitikai stratégiák előkészítésére és tesztelésére. Ugyanakkor az így gyűjtött adatok és más társadalmi tények alkalmasak alapkutatói szintézisek előállítására is. A nagy hazai és nemzetközi stratégiai kutatások piaca adott.

Az eddigi években az intézet kiemelkedően fontosnak tartotta részvételének emelését a legkülönbözőbb területeken az EU-s projekteken. Ez két vonatkozásban is ambivalens eredményekhez vezetett. Egyfelől, geográfiai értelemben az intézet igen sikeresen működött, mert fontos, esetenként meghatározó kelet-közép-európai partnere lehetett nagy európai

kutatási hálózatoknak. Másfelől, ezek a munkák elszigeteltek az azokba nehezen integrálható keleti és délkelet-európai szomszéd országoktól, amelyekkel a rendszerváltás komparatív kutatása pedig sok összekapcsolódási lehetőséget kínált. Hasonlóképpen ambivalens e projektek tematikai profilja. Miután az EU követelmény korábban – lényegében 2006-ig igen nagy nemzetközi hálózatok létrehozása, s ezeket pedig csak akkor lehet fenntartani és működtetni, ha azoknak nagyon alkalmazott adatgyűjtés a feladata. E projektek a kelleténél jobban eltávolítottak az alapkutatásoktól, az eredeti kérdésfeltevésektől, szokatlan hipotézisektől. Az első vonatkozásban a 2006-os évben az intézet megkísérelt – legalábbis a projektek előkészítésében – valamilyen fordulatot végrehajtani. Ez több esetben az önállóság nagymértékű növekedését, a mozgástér kiterjedését jelentette kutatóink számára intellektuálisan és szervezetenként egyaránt. Másrészt, a hálózatokon belül lassan kialakultak azok a kisebb együttműködő csoportok, amelyeknek már vannak közös kérdésfeltevéseik, elméleti hipotéziseik, s akik a nemzetközi hálózatban begyűjtött anyagot most már igazi alapkutatási kritériumoknak megfelelően feldolgozzák. A következő években a nagy hálózatok helyett már ezek a csoportok lesznek a nemzetközi kutatások, így elsősorban az EU projektek súlypontjai is. Ily módon az az intézetszervezési dilemma, amelyről évek óta szó volt, s amely az alapkérdések és a policy megrendelések közötti folyamatos feszültségből keletkezett – a 2006-os évben már – oldódott.

FONTOSABB EREDMÉNYEK

Az intézet műhelyeinek munkáiból 2006-ban a következő fontosabb eredmények, illetve trendek látszanak:

a.) A kockázattal és a környezettel kapcsolatos vizsgálatokból négy kulcseleme emelhető ki: Elkészült a „Magyarország 2015” projekt keretein belül a fenntarthatósági koncepció, új műhelyt alakítottunk a klímapolitikai változások vizsgálatára. Újrafogalmazta a sebezhetőség-kutatásokat, befejeződött a nemzetközi projekt, amelyben a genetikailag módosított élelmiszerek felhasználásának hazai szabályozásával és fogadtatásával foglalkozott. Folyamatosak voltak mindeközben a kapcsolatok a vízpolitikával, itt is elsősorban a Tisza-völgyi és balatoni komplex jövőképek kialakítására kerestek és találtak partnereket. Mindezekben elméleti kérdésként a társadalmi részvétellel kapcsolatos problémák, a civil társadalom és a technológia, illetve a modern szaktudás közéleti működésének kérdéseit boncolgatták. Fontos eredmény a szaktudás és a laikus tudás közötti különbségek feloldása és annak bemutatása, hogy a döntésekben érintett csoportokban felhalmozódott tapasztalati tudás (tacit knowledge) miként működik a környezeti jövőképek és adaptációs stratégiák kezelésénél. Különösen fontos eredmény a környezetpolitika szintproblémáinak komplex kezelése. A legfontosabb elemnek itt a globális problémák helyi (lokális, vagy nemzeti) környezetben elképzelhető kezelésének modellezését tartja a munkacsoport. Az adaptáció problémái mindenekelőtt ebben az összefüggésben, a célhierarchiák kezelésének a fenntartható fejlődés metszetében váltak érdekessékké. Tovább foglalkoztatta a kutatóközösséget a sebezhetőség problémája, amellyel eredetileg az ENSZ Egyetemmel közös, az Intézet is koordinált projektben foglalkoztak, elsősorban az árvízi tematikát használva empirikus anyagként. Az ott alkalmazott technikák és megközelítések azonban értelmezhetőek és felhasználhatóak voltak más területeken, mindenekelőtt a klímapolitikában, a nagy rendszerek kezelésénél és a szociálpolitikában a marginális csoportok mozgástereinek vizsgálatánál is. A térszerkezeti kutatásokból a legfontosabbak az új regionalitásra vonatkozó vizsgálatok. Ezekben szerepjátékokat készítettek elő a régiókban, szakmai-szakértői hálózatokat építettek ki a jövőképek helyi generálásához és a korábbi, a várostérségekre vonatkozó nagy konfliktusprojekt – amely az NKFP5 része – itt újraértelmezésre került.

b.) A technológiával és a tudásgazdasággal kapcsolatos projektek négy irányban folytak. Empirikus adatfelvétel készült 2006. augusztusában a magyar társadalom jövőképeiről, és 2006. első felében egy Delphi véleménygeneráló projekt lefolytatása a magyarországi elíték jövőképeiről. Az előbbi reprezentatív felvétel volt, a másodikban pedig az akadémiai elit, a parlament és vezető médiaszemélyiségek véleményét kezelte és alakította. A Delphi projekt sajátos kereszthatásokat mutatott ki. Az elitcsoportok saját lehetőségeiket általában visszafogottan, a szomszéd ágazati elitek lehetőségeit pedig optimistábban ítélték meg. Vagyis, a politikusok többet vártak a tudománytól, mint a politikától. A vezető tudósok nagyobbra értékelték a médiaszemélyiségek mozgásterét a sajátjukénál. A médiareprezentánsok pedig úgy vélték, a politikusokhoz képest az ő játékterük nagyon is szűk. Az országos jövőkép vizsgálat három legfontosabb megállapítása: a.) valamelyest nőtt a lakosság premisszimitása, konfliktuselviselő- és tűrőképessége, b.) a társadalom többsége úgy véli, hogy a rendszerváltás után kialakult demokrácia, amelyben él, meghatározó módon igazságtalan. S ez az igazságtalanság a következő években sem változik nagymértékben. c.) az optimisták és pesszimisták között a magyar társadalomban hagyományosan a különbségeket a kulturális meghatározottságokra és az életkorokra vezették vissza. Ezekkel szemben az új közvéleményben elsősorban a politikai szimpátiák és antipátiák tűnnek a legfontosabb optimista-pesszimista elválasztó vonalnak. A munka 2006-ban kezdődött. Új szakaszában, egy MTA-MEH finanszírozta projekt keretében elindult a „Magyarország 2020” jövőkép kidolgozása. Itt legfontosabb a tudástársadalom és a tanulási képességek regionális metszeteinek felrajzolása. 2006. második felében ennek érdekében regionális konzultációk egész sorát tartottak, illetve munkacsoportokat is létrehozott az egyes régiókban.

c.) A munka- és szervezetszociológiai kutatások az új technológia, a tanulószervezetek, a vállalati tudás és a kapitalizmusok sokféleségének metszeteire összpontosulnak. Továbbiakban az intézet kutatói sikeresek a nemzetközi komparációra kínálkozó adatfelvételekben, és részt vesznek a „Magyarország 2015” illetve „Magyarország 2020” projekt különböző részelemeiben is. E munkák két legfontosabb eredménye egyfelől a vállalati tanulás folyamatainak részletes elemzése, s annak bemutatása, hogy a különböző tudástípusok terjedésében a különböző szervezetek hogyan kooperálnak. A nemzeti kapitalizmusokra vonatkozó munkák kiszélesedtek, sőt ezekben a kapitalizmusoknak regionális változatai is tanulmányozhatóak. Foglalkoztak a szervezeti hálózatokkal, a szervezeti paradigmák és az innováció kapcsolatával is. Ezek a munkák, amelyek részben szintén EU-s projektekhez kapcsolódtak, bemutatják az innováció technológiai és nem-technológiai, vagy humán változatainak összefonódását, rendszerkénti működését is.

d.) Az intézet egyik hagyományos kutatási területe a szociális szerepek és politikák vizsgálata. Itt folyamatosan három területen jelentkeztek eredmények. Először is, fontos elméleti szintéziskísérlet született az intézetben a jóléti politika kontúrjainak kimunkálására. Hagyományos kutatási területe az intézetnek a romapolitika, ahol a magyar kutatások szinte folyamatosan a diszkrimináció különböző változataival és annak jövedelmi és kulturális hatásaival foglalkoznak. Az intézeti munkák jelentős politikai dimenziót is megneveztek. Megkísérelték áttekinteni, mekkora a többségi közvélemény premisszivitása egyik, vagy másik romapolitikai forgatókönyv lehetőségével kapcsolatban. Vizsgálták az identitáspolitika jelenlétét a roma közösségekben, különös tekintettel két szempontra: a roma Holocaust felhasználására a roma elitcsoportokban, illetve az EU csatlakozás után megnyílt új politikai mezőkben, ahol a roma érdekek megjelennek. A romapolitika hagyományos iskolai diszkriminatív elemeinek vizsgálata mellett kiemelt fontosságot tulajdonítottak, mint már évek óta, két más területnek: a gyermekvédelemnek és az egészségügynek. A magyar

romakutatáson belül úttörő módon – a 2005-ben megkezdett – kutatások folytatódtak a magyar, a szlovák és a cseh romapolitika összehasonlításával. Ezek 2006-ban befejeződtek. Az eredmények alapkutatási feldolgozása, illetve konfrontálása a magyarországi roma politikával a következő évben teljesebbé válik. Ezen a kutatási irányon belül, ha talán az előzőnél kisebb terjedelemben is, de foglalkozott a szociológiai kutatás olyan hagyományos témáival is, mint a családpolitika, a szexuális kisebbségek, és a gender különbségek kulturális meghatározottsága. Végül ide sorolhatók azok a nemzetközileg is igen ismert kutatások, amelyek az időskorúakra vonatkoznak. E munkák nagy nemzetközi projektek meghatározó elemeiként, mint korábban, most is igen fontosak maradtak. A jövőben az időskori problematikát nemcsak intézeti kutatási területként fontos, hanem átfogó nagy interdiszciplináris akadémiai kutatási főirányok tárgyául is szolgálhat.

e.) A kultúrakutatásban újraéledtek azok a vizsgálatok, amelyek a magaskultúra hazai politikai erőteréről (stúdiószínházak működéséről, illetve budapesti galériákról) adnak számot. Szorosabbá vált az együttműködés a színházi reformot előkészítő szakmai csoportokkal, elkezdődött egy kulturális jövőkép kialakításával kapcsolatos munka (ezek feltehetően nagyobb állami programba olvadnak 2007-ben). A regionális jövőkép kialakításában olyan mozgalmak, értelmiségi csapatok, koncepciók megjelenése érhető tetten, amelyek újraszínezik a magyar régiókat, vidéki nagyvárosokat és ily módon a következő évek hazai közbeszédének is fontos tárgyát fogják képezni. Folytatódnak a tömegkultúráról, mindenekelőtt a televíziózás új műfajairól és a sorozatok dramaturgiájáról szóló vizsgálatok. Az információs társadalom kutatásába ágyazódnak be a kulturális, vagy kreatív iparok, illetve azok helyi klasztereinek bemutatásai.

f.) Különös hangsúllyal szerepel az a két nagy projekt, amelynek dimenziói meghaladták a hagyományos intézeti műhelystruktúrát, az intézeten kívüli intézményeket, ezért kutatási partnereket is bekapcsoltak. Az előző évekhez hasonlóan tovább folyt az Európai Társadalmi Adatfelvétel 28 országra kiterjedő harmadik hullámának előkészítése, amelyet Magyarországon a TÁRKI-val és az MTA PTI-vel együtt koordinál, és amely a teljes magyar empirikus társadalomtudomány egyik legfontosabb adatbázisává válik. Itt az előző hullám feldolgozása és a következő adatfelvétel előkészítése folyt a tárgyévben. A másik egy átfogó, a MEH megbízásából az intézethez telepített nagy projekt, amely Magyarország 2020-as jövőképét fogalmazza meg az EU számára a politológusok, közgazdászok, irányítási szakemberek, oktatási és környezetvédelmi szakértők bevonásával. E munka 2007-re is áthúzódik. Ezen belül az intézet fő intellektuális ambíciója a magyar társadalom fejlődése három jövőbeli olvasatának (fenntartható fejlődés, tudásalapú társadalom és társadalmi kohézió) együttes kezelése – különös tekintettel az új regionális döntési szintekre.

Az intézet a tárgyévben három nagy EU projekt nyert el és folyik ötnek az előkészítése a 7. Keretprogramra.

Összefoglalva megállapítható, az intézet 2006-ra stabilizálódott, erősségei:

a.) Tematikailag az intézet élénken reagált, illetve reagál folyamatosan a magyar társadalom legfontosabb – az alapító okiratban meghatározott, a tematikai profilnak megfelelő – problémákra, melyek a változások alapkérdéseire kötődik. Elsősorban olyan szakszociológiák erősödtek meg az intézetben (szociálpolitika, roma-kérdés, új technológiák, tudománypolitika, környezet, stb.), amelyeken keresztül az átalakuló társadalom és gazdaság legtöbb új jelensége markánsan vizsgálható.

b.) Elsősorban ezeken a területeken, de a kultúrakutatásban és az egészségpszociológiában is az intézetnek igen kiterjedt kapcsolathálója épült ki egyfelől a téma nemzetközi kutatócsoportjaival, másrészt a hazai policy műhelyekkel. Ez nem egyszerűen a témák

naprakésztségét, a nemzetközi áramlatokkal való szinkronitást és a gyakorlati hasznot biztosítja, hanem lehetővé teszi, hogy az intézet fontos szerepet töltsön be e területek legkiemelkedőbb, a nemzetközi kutatásokban is megjelenő felismeréseivel, és összekapcsolja a hazai policy gyakorlattal.

c.) Az intézet a kilencvenes évek eleje óta a nagy európai projektek és más nemzetközi programok hazai sikeres végrehajtója. Ez idő alatt talán kéttucatnál is több európai programban vett részt, aktívan közreműködik OECD, NATO, és más nemzetközi szervezetekkel és magánalapítványokkal (Soros Alapítvány, különböző kelet-európai Open Society programok, Friedrich Ebert Stiftung, stb.). Ebből következően egyre több projektben kezdeményező, vagy társkezdeményező, kelet-közép-európai regionális koordinátor, stb. Ez azt jelenti, hogy azokból a kiváló kizárólagosan szakmai nemzetközi kapcsolatokból, amelyek a magyar szociológiát az első pillanattól jellemezték, azt nem feladva, sikerült beépülni projektek, alapítványok, bizottságok, zsűrik olyan hálózatába, amely egyfelől projektekről dönt, másfelől sajátos interface-ként szolgál a kutatás és a szélesebben vett társadalmi gyakorlat között. Ebben a minőségében az intézet valószínűleg az empirikus magyar társadalomkutatás ma külföldön legjobban látható műhelye.

d.) Az intézet a kemény társadalomtudományok magyarországi kutatóhelyei közül a legszélesebb kapcsolattal rendelkezik Kelet- és Közép-Európában. Számtalan projekt és személyes kapcsolat, oktatási együttműködés és publikáció kapcsolja össze közép-európai, balkáni és FÁK országok igen-igen sok kutatóhelyével. Élő együttműködések, akadémiai és külföldi projektek, külső egyetemi rekonstrukciós programok és EU missziók igen nagy száma jelenik itt meg azokban az években, amikor a magyar társadalomkutatás és e régiók között a kapcsolat meglazult, vagy esetlegessé vált. Mindeközben az intézet számos műhelye lényegében a korábbihoz hasonló, sőt növekvő intenzitással volt jelen a térségben, és vált ma már fontos pontokon szakmai összekötővé nyugati programok és intézmények, illetve a térség kutatói között. Lényegében hasonlóan intenzív a kapcsolat a határon kívüli magyar társadalomtudományi műhelyekkel is, bár itt mások (így az MTA Kisebbségkutató Intézet és az ELTE szociológusai is az MTA SZKI-val együtt jelen vannak a terepen). E területen fontos az intézet szakmai támogatása, például a Székelyföld Jövőképe projektben. A posztszovjet térségben pedig igen intenzíven részt vesz az MTA SZKI az Open Society Intézet társadalomtudományi egyetemi karokat reformáló programjaiban Oroszországban, Ukrajnában, Moldvában, a Kaukázusban és Közép-Ázsiában is. Hasonló reformprojekteken jelen van Szerbiában, Macedóniában és Boszniában is. E kapcsolatháló iránt az utóbbi időben – épp unikalitásából következően – megnőtt a politikai és gazdasági érdeklődés Magyarországon belül és kívül egyaránt.

e.) Az intézet a kilencvenes évek óta tudatosan végez médiamunkát. Itt nem egyszerűen ismeretterjesztésről van szó abban az értelemben, hogy kész projektekről beszámolna a közönségnek, hanem az átalakuló társadalom számára értelmezési kereteket, nyelveket próbál a médián keresztül kínálni ahhoz, hogy az önmagát, saját szükségleteiből, problémáiból következően értelmezni tudja. Mindebből következően számos kérdéssel kapcsolatban az intézet a sajtóban és az elektronikus médiában talán legtöbbször megkeresett, vagy említett szociológiai műhely az utolsó években. Úgy tűnik, hogy ilyen természetű szereplések – természetesen számos más akadémiai intézmény és műhely erőfeszítéseivel együtt – hozzájárultak ahhoz, hogy az Akadémia társadalmi hasznosságáról valamilyen kép mégiscsak él a szélesebb közvéleményben.

f.) Az intézet feltétlen előnyének tűnik igen erős, sőt a magyar társadalomkutatásban talán szokatlanul erős interdiszciplináris kötődése. A szakszociológiákra összpontosítva, a kutatások nagy részének tudatos policy-relevanciájából következően az intézet különböző műhelyei több éve napi szerves együttműködési hálózatokban dolgozik a politológiai,

közgazdasági, ökológiai, informatikai, gazdaságföldrajzi kutatóhelyekkel, műhelyekkel. A kapcsolatok ezekkel sokszor intenzívebbek, mint a szűkebben vett szociológiai tanszékekkel. A sikeres konzorciumi pályázatok túlnyomó részénél – itthon és külföldön egyaránt – a partnerek igen nagy részben nem is szociológiai műhelyek, hanem ezekből a társdiszciplínákból kerülnek ki. Az interdiszciplináris kutatásnak sajátos terminológiai, érveléstechnikai és szervezeti elvei, illetve vitakultúrája van. Miközben ezekről a társadalomtudományban mindenütt intenzív teoretizálás folyik, az intézetben a gyakorlatban kialakultak ennek Magyarországon működtethető formái és fórumai. Ezek lassan tudományszociológiai vizsgálódásra is érdemessé válnak.

A teljesség igénye nélkül felsoroljuk a 2006-os év azon projektjeit, amelyek elsősorban műhelyek, vagy műhelyeken belül egy-két kutató munkái voltak:

- Az államreform folyamat szociológiai elemzése. A minisztériumok és háttérintézményeik
- az Iparművészet változó szerepe az átalakuló vizuális kultúrában
- Jelentés a magyar közoktatásról 2006
- a Pedagógusok mentálhigiénés állapota
- A közoktatási intézményekben a 2005. évi, ICSSZEM-OM támogatásával folyó iskolai egészségfejlesztő-drogmegelőzési tevékenység értékelése
- Az iskolai prevenciós programok humán erőforrás összetétele
- Kategóriák burjánzása – Jóhiszemű szegregáció (OKTK – OM)
- Oktatás és politika (OTKA)
- Városteriségek, térbeli társadalmi egyenlőtlenségek és konfliktusok. Az európai versenyképesség társadalmi tényezői
- A romák migrációs potenciálja és a kapcsolathálózat jelentősége a roma migrációban
- Learning from families in Europe – policies and practices to combat social exclusion amongst families with young children” című EU pályázat
- Gyermekvédelem és esélyegyenlőség. OM és ICSSZM
- Az aktív szociálpolitikai megoldások hatásai és eredményei a rurális térségekben a szociális földprogramok kedvezményezettjeinek helyzete alapján (OTKA 38219 sz. kutatásban résztvevőként – témavezető: Bartal Anna Mária.
- NKFP 5. sz. program: Magyar-szlovák összehasonlító komplex képzési program a romák felzárkóztatásáért
- NKFP 5. sz. program: Magyar-szlovák összehasonlító komplex képzési program a romák felzárkóztatásáért
- NKA: A roma tehetséggondozó intézmények szerepe a felsőoktatásba kerülő roma fiatalok iskolai mobilitásában
- Lakóteleptől a lakóparkig. OTKA 2004-2005.
- Belső Erzsébetváros rekonstrukciójának szociológiai összefüggései. 2006.
- Várostervezés és a térbeni-társadalmi szerkezet változása Budapesten. OTKA 2004-2007. kutatásvezető: Csanádi Gábor ELTE TáTK
- MTA-MEH: „Éghajlat-változási programok önkormányzati szinten”
- Egészségügyi-, Szociális és Családügyi Minisztérium: Idősek otthonmaradását elősegítő programja
- Idősek a munkaerőpiacon és a társadalomban, idős-percepció a magyar társadalomban” országos reprezentatív minta kérdőív-összeállítása, a beérkezett adatok (adatfelvevő: Szonda Ipsos, megbízó: MTA SZKI) elemzése.

- „Idősödő munkaerő helyzete a budapesti agglomerációban: a taksonyi helyzet” kvalitatív kutatás, interjúfonál-tanácsadás, adatelemzés
- „Vállalatok munkaerő-politikája, különös tekintettel az idős dolgozókra” telefonos survey-adatbázis elemzése.
- NKTH Az iskolai pályafutás társadalmi meghatározottsága
- NKFP 5. program „Az aprófalvak és aprófalusiak esélyegyenlőségéért – Életlehetőségek, fejlődési pályák és jó fejlesztési gyakorlatok az aprófalvas régiókban”
- MTA SZKI-TÁRKI közös kutatás, mely a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Roma Integrációs Főosztályának megbízásából a roma és hátrányos helyzetű gyermekeknek biztosított különböző ösztöndíjak (TEMPUS – Útravaló, MCKA – Cinka Panna) hatékonyságát, célzottságát vizsgálja.
- OTKA 2006. „A szegény családok különböző megélhetési stratégiái regionális és etnikai metszetekben”
- CEDAW Nemi szerepek, előítéletek megszüntetése, a társadalmi nemek megjelenítése.

HAZAI KAPCSOLATOK ÉS PÁLYÁZATOK

A munkatársak valamennyi nagy egyetemen tanítanak a posztdoktori képzésben, de ezen kívül alkalmazottak, vagy óraadók főiskolai karokon (ELTE, BKÁE, BMGKE. DE, SZE, PE, SZIE stb.) is. 2006-ban egyetemi tanárként működött több kollega a Magyar Iparművészeti Egyetemen, az ELTE Kulturális Antropológia Szakán, a Debreceni Egyetemen és a Székesfehérvári Kodolányi Főiskolán, a Corvinus Egyetemen és a BME-n. Az oktatási munka, mint korábban is, tipikusan gyenge a budapesti két fő szakos szociológus programban, és ott is különösen a nappali képzésben (itt a felsőoktatási kapacitások olyannyira túlméretezettek, hogy a kiváló személyes kapcsolatok ellenére sem férnek be a kutatók a „normális” programok oktatói közé). Az ELTE szociológiai képzése jelenleg tömegoktatássá vált, ahonnan a kutatási ambíciójú oktatók inkább menekülnének, mintsem, hogy oda kutatókat hívnának oktatni. Itt szerződéses és óraadó státuszban az intézeti munkatársak működnek, ennél szervezettebb együttműködést, már az ELTE forráshiányából következően sem lehetett kialakítani. A 2002-ben kötött egyezmény 2006-ban a Pécsi Egyetemen kiteljesedett. Először a kihelyezett tanszék elsősorban nem az oktatásban, hanem a pécsiek európai kutatási projektjeibe kapcsolódott be a munkába, 2003 óta folyik a szervezett oktatás is. 2006-ban élénkek lettek a kapcsolatok a győri Széchenyi Egyetem Jogi Karával, annak Szakkollégiumával. Tovább élnek a korábbi években indított nyári egyetemi programok szerb, szlovák, ukrán, horvát és lengyel projekteken.

Hagyományos a részvétel különböző szakmapolitikai testületekben, szakbizottságokban:

- MTA Szociológiai Bizottság (elnöke intézeti munkatárs)
- MTA Településtudományi Bizottság (elnöke intézeti munkatárs)
- MTA Tudomány- és Technikatörténeti Bizottság
- MTA Doktori Tanácsa Szociológiai Szakbizottság
- MTA IX. Osztály: Szervezés-, Vezetéstudományi Szakbizottság (elnöke intézeti munkatárs)
- OTKA Szociológiai Szakbizottság
- OTKA Posztdoktori Pályázat Kuratóriuma
- OTKA Bólyai Ösztöndíj Pályázat Kuratóriuma

- Magyar Akkreditációs Bizottság Szociológiai Szekció
- Magyar Szociológiai Társaság vezetőségi tagság (az egész Titkárság működtetése)
- Rézler Gyula Kuratórium
- Magyar Kulturális Antropológiai Társaság
- MTA Elnöki Bizottság az e-kormányzásról
- A Kormány Tudománypolitikai és Technológiapolitikai Tanácsadó Testülete
- Central European Research Area-Egyesület
- UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság
- EU ENABLE-AGE magyarországi koordinátor
- KVVM-MTA VAHAVA Tudományos Tanács tagja (befejeződött)
- TIT Elnökség
- OECD Nuclear Energy Agency Radioactive Waste Management Commite szakértő
- United Nations University Institute for Environmental Health and Security szakértő
- Nemzeti Környezetállapot Értékelési Program (KÉP) Társadalmi Munkacsoport vezetője
- ENSZ Egyetem Környezetpolitikai Intézet projekt koordinátor
- KÜM Szülőföld Alapítvány tanácsstag

Az intézet kutatói közel egy tucat társadalompolitikai irányultságú alapítvány, közöttük országos és multinacionális vállalatok által vezetettek kuratóriumainak tagjai.

A társadalomkutatók pozíciói akár közreműködőként, akár bizonyos formációk technikai működtetőjeként a szakmában jelentősek (helyenként meghatározóak).

Az intézet szakmai jelenlétének fontos elemei az intézetben szerkesztett periodikák: a Kultúra és Közösség, a Társadalomkutatás, a Módszertani Füzetek, az East Central Europe/l'Europe du Centre-East, illetve Working Paper sorozatok.

Az intézet 2006-ban támaszkodott még a Külügyminisztérium Európa-projektjeire, a Gazdasági Minisztériumra, az Oktatási Minisztériumra, az egészségügyi tárcára, a Környezetvédelmi Minisztériumra és a MEH-re is. Különösen fontosnak tűnik a MEH-es együttműködés számos területen (Magyarország 2020 projekt, továbbképzések, kommunikációs stratégia kidolgozása, stb.). A KÜM az intézetet bevonta a külügyi stratégia kidolgozásába. Az intézet adott technikailag helyet annak a kormány által kinevezett szakértői bizottságnak, amely 2006-ban áttekintette a magyar egyházpolitika alapjait és a magyar állam és a Vatikán közötti szerződés állapotát. Az intézet aktívan együttműködött az országos érdekegyeztető testületek szakértői koncepcióinak kidolgozásában – különösen a Társadalmi Szerződéssel kapcsolatos munkák környékén.

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK ÉS PÁLYÁZATOK

Az intézet bevételeinek 2006-ban több mint 40%-a származott részben vagy teljesen nemzetközi projektekből. Ezek többsége, mint korábban, a technológiapolitikához, a környezetpolitikához és a szociálpolitikához kapcsolódik és az intézetnek csak egy részét terheli le. A továbbiakban is folytatódik az intenzív részvétel az EU Keretprogramjaiban. 2006-ban megindult a 7. Keretprogram pályázatainak előkészítése. Megtörtént a kapcsolatfelvétel az OECD tudománypolitikai és gazdaságstratégiai stábjaival. Itt is együttműködés bontakozik ki. Az egyéb programok közül kiemelkedik a Japán Alapítvány segítségével létrehozott öreg-program, a Wisconsini Egyetemmel közös HIV/AIDS megelőző program, a IIASA (Laxenburg, Ausztria) kockázat projektje, a CNRS-sel, az Orosz, a Lengyel, az Ukrán, az Örmény és a Román Tudományos Akadémiákkal működtetett kétoldalú csereprogramok és az egyre több ágon kibontakozó együttműködések a nagy berlini társadalomtudományi intézettel, a WZB-vel. 2006. végén kétoldalú egyezmény készült a WZB-vel harmadik országbeli, mindenekelőtt balkáni programokra. Intézetünk tagja egy prágai székhelyű közép-európai társadalomkutató doktoranduszképző hálózatnak. Kitaljesedett az együttműködés az ENSZ Egyetem Környezetpolitikai Intézetével (Bonn) és folytatódik az UNESCO Globális Vízprogramjával (Párizs). Aktívan bekapcsolódott a Soros Alapítvány olyan programjaiba, amelyekkel a nagy poszt-szovjet egyetemeken a társadalomtudományi képzés reformját támogatják. Így közreműködik a pétervári, a Ivovi, a harkovi és a kisinyovi reformokban. 2006-ban kiemelt partnere és folyamatos házigazdája a német Friedrich Ebert Alapítvány (FES) magyarországi programjainak. 2006. végén megindult az előkészítése olyan FES programoknak, amelyekben az intézet társrendezője lesz több balkáni és kelet-európai FES rendezvénynek is.

A fontosabb nemzetközi projektek a tárgyévben a következők voltak:

- ISRD-2 SAMPLING SURVEY kutatás
- Cultural and Structural Change in Radioactive Waste Management Organisations.
- COWAM2 (Radioactive waste management) projekt (EU 6. keretprogram)
- KNOWandPOL (EU 6-os Keretprogram)
- Közösségi radioaktív hulladékkezelés COWAM2 - EU FP6. programban a WP1 - Helyi demokrácia és a résztvevő értékelés megteremtésének módszerei, valamint a WP5 - Integrációs munkacsoportokban való részvétel
- MTA-CNRS bilaterális program – Életmód, életforma és térhasználat napjaink várostérségeiben. Résztvevő intézmény: MTA SZKI - UMR 7533 LADYSS, Párizs.
- "Citizens and governance in a knowledge based society" (szerződészsám: 028848-2, EU 6. keretprogram 7. prioritás)
- RECWOWE (Reconciling Work and Welfare in Europe) EU Network of Excellence keretében nemzetközi kutatási együttműködés megkezdése.
- Employment Initiatives for the Ageing Workforce of the European Union
- „ENABLE-AGE” drop-out analízis
- „Ageing and Employment: Identification of Good Practice to Increase Job Opportunities and Maintain Older Workers in Employment” kutatásban való részvétel. Esettanulmányok, háttérkutatás.
- „Employment initiatives for an ageing workforce (project no. 0296) – European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions” kutatásban való részvétel. Esettanulmányok, háttérkutatás.

- „Identity Formation and Recognition Struggles of Europe’s Racialised Minorities in Light of Inequalities in Education”
- „Gender Equality, Cultural Diversity: European Comparisons and Lessons”
- DIOSCURI – Research project
- FEMAGE - Needs for Female Immigrants and their Integration in Ageing Societies
- A European Monitoring Center for Racism and Xenophobia (EUMC) FP-6 Network of Excellence tagja lett
- A Reconciling Work and Welfare in Europe (RECWOWE)
- International and European Forum of Migration Research (FIERI) „Good practice in practice”
- GENDERWISE CEDAW. Nemi szerepek, előítéletek megszüntetése, a társadalmi nemek megjelenítése
- „International Comparative Studies and Course Development on SMEs” – Leonardo Projekt
- A „Representation and Voice in Small and Medium Sized Enterprises: Monitoring Actors, Labour Organisations and Legal Frameworks”, (SMALL)
- WORKS – „Work Organisation and Restructuring the Knowledge Society”, EU 6FP – Sz. száma: IT3-CT-2005-00619, (Citizens and Governance in Knowledge Based Society), Időtartam: 2005 június – 2009 június.
- MEADOW – „Measuring the Dynamics of Organizations and Work”, EU 6FP – Research Area 8: Actions to promote the European research area in the Social Sciences and Humanities and their Contribution to the Knowledge based Society in Europe. Időtartam: 2007 március – 2010 március.
- Secondary Analyses of the 4th European Working Conditions Survey (2005), OPEN TENDER NUMBER 06/0156/03 - (OJ No. S 192-203624 of 7th October 2006, (Dublin) Lot 2: “Work Organisation in Europe”, Lot 3: “Working Time – Work Intensity”, Projekt időtartama: 2007.

ÖSSZEFOGLALÓ A KIEMELTEN SIKERES KUTATÁSOKRÓL

A számos fontos részeredmény közül két nagy projekt emelkedik ki:

- a.) European Social Survey eddigi magyar adatainak összefoglalása
- b.) A „Magyarország 2015” komplex jövőkép kimunkálása

- a.) A 28 európai ország folyamatos társadalmpolitikai tudományos célú összehasonlító adatfelvételét intézetünk az MTA PTI-vel együtt koordinálja és a munka technikai kivitelezésében részt vesz a TÁRKI is. A felvétel unikális adatforrásokat biztosít számos magyarországi társadalmpolitikai trend vizsgálatához és nemzetközi környezetbe állításához. Fokozatosan az egyik legfontosabb forrásává válik a magyar társadalmpolitikának és társadalmi-gazdasági tervezésnek. Az elmúlt évben megoldottuk az adatok összerendezését és policy célokra történő előkészítését. Egyúttal lezárult a következő adatfelvétel előkészítése is. A vizsgálat nem alapkutatási szempontból, hanem elsősorban mint az ország egyik legfontosabb társadalomtudományi infrastrukturális rendszerének működtetése vált számottevővé.
- b.) A „Magyarország 2015” projektben a versenyképesség, a fenntarthatóság, az intézményi reformok, a társadalmi kohézió és a tudásalapú társadalom kimunkálásának metszetében (tehát az EU lisszaboni kritériumaihoz kapcsolódóan) modellezte a magyar társadalom és gazdaság fejlődését a következő évtizedben. A komplex, és 7 kötetben megjelentetett szintézisből itt a tudásalapú társadalommal

kapcsolatos policy döntésekre vonatkozó megállapításokat foglalja össze: Ideális esetben igen kedvező lehet a technológiai-innovációs rendszer szerkezete, leképezhetné a mai ausztriai [s ezzel a jelenlegi EU átlagot]. Feltéve és megerősítve, hogy itt is egy tíz éves szerkezeti lemaradást kell venni sikerváltozatként.

1. Az ország kutatás-fejlesztési ráfordításaiban egyfelől közismerten szerények a rendelkezésre álló források a GDP részarányában, másfelől indokolatlanul alacsony a versenyszféra részesedése. Bár egészében is szükség van a K+F országos ráfordítások növelésére (éves átlagban azok mintegy 10-11%-ával, hogy az EU gyengébben fejlett részeivel lépést tarthassunk). Azonban az abszolút növekedésnél fontosabb a ráfordítások belső arányának átalakítása, s azon belül is elsősorban az ipari hányad növelése. 2015-re ebből következően a magyar K+F ráfordításnak 40-50%-a a versenyszférából származna. Egy ilyen arány eléréséhez nagyjából egyébként is szükséges lenne a fenti növekedési ütem tartása.
2. Ezen hálózatok különösen fontos részeit alkotnák a regionális clusterok. Ilyenekből szektorálisan eltérő hangsúlyokkal 2-3-at lehetne magántőke bekötésével is nemzetközileg versenyképesé tenni. A nemzetközi mérésekben legjobban szereplő hazai egyetem, a szegedi köré a létező kapacitások kihasználásával élettudományi clustert lehetne telepíteni. És a közép-dunántúli feldolgozóipari háromszög (Győr-Veszprém-Székesfehérvár) nemzetközi versenyképességének fokozása is elképzelhetetlen itt egy gépipari-járműipari-informatikai cluster kiépítése nélkül. A regionális clusterok megerősítésére valószínűleg az állami felsőoktatás új PhD munkahelyeinek 60%-át a vidéki központokba kellene telepíteni.
3. Célszerű lesz 2-3 területre, Magyarországra is közép-európai fejlesztési központokat telepíteni. Ilyenekből a közép-európai EU tagállamok együttes kezdeményezésére és közös lobbizás révén a szelesebb régióban 8-10 is létrejöhetne (és értelemszerűen ezek egy arányos része kerülhetne egyébként is meglévő hazai tudásközpontok mellé). Ezek kutatószemélyzete, irányítása és gazdasági „vevőköre” is meghatározó módon az érintett 4-5 országból közösen kerülne ki.
4. A tömegegyetem jelenségét a következő 10 évben is kezelni kell. 2015-re a hallgatók 10%-a tartozhatna elkülönülő, a rendszeren belül autonóm elit szervezetekhez.
5. Az egész felsőoktatásban jelentősen meg kellene emelni a műszaki, agrár- és természettudományi szakokon tanuló hallgatók összlétszámát. Ezek aránya jelenleg alacsonyabb, mint más telepítési pontonként kínáló nemzetközi versenytársainknál. Különösen sok problémával kísért a természettudományi karok fejlődési pályáinak kijelölése. Ha itt nem következik be fordulat, aligha tarthatóak akár jelenlegi pozícióink is az alapoktatás nemzetközi világában.
6. 2015-re a gazdaság megfelelő szakemberellátásnak biztosítására a legrosszabb esetben is meg kell duplázni a TTK és műszaki doktori iskolák jelenlegi kibocsátási képességét (vagy azt esetleg még ennél is nagyobb arányban kell növelni). Törekedni kellene arra, hogy az ezekről kikerülő friss disszertánsok 35-40%-a a versenyszférában helyezkedhessen el [jelenleg onnan gyakorlatilag hiányzik].
7. A felsőoktatás gyors ütemű európaizálásából, illetve nemzetközivé válásából következően 2015 környékén az éppen akkori 18-22 év körüli magyar ifjúsági korcsoportok egyre nagyobb hányada külföldi képzésbe, vagy részképzésbe is bekapcsolódna. A megszereshető diplomák 8-10%-a más külföldről, elsősorban az EU más tagállamaiból származna. Ugyanakkor a hazai hallgatók 10-15%-a is ekkor már külföldi lehet és/vagy idegen nyelvű kurzusokon tanul.

8. A kutatás-fejlesztés hatáskörének növelésére alapvetően meg kell változtatni a jelenlegi szabadalom/K+F hányadost. Ez jelenleg a nyugat-európaiak töredéke, az pedig mintegy fele az amerikaiak és Japának. 10 év alatt a jelenlegi arányt ahhoz, hogy kutatási rendszereink teljesen ne marginalizálódjanak, kedvező esetben meg kellene háromszorozni, kedvezőtlenebb körülmények között pedig meg kellene duplázni.

9. Szükséges lenne a technológiapolitika koncepcionális újragondolása. Jelenleg abból igazi prioritások teljesen hiányoznak. Felfogásunk szerint – más véleményekkel szemben – itt nem egy-két kiemelt nemzeti díszprojekt (national champions) lábra állítására lenne szükség, hanem nemzeti fejlesztési hálózatok kialakítására (ezekbe multik is beletartozhatnának). Ezek célja valószínűleg nem a leginkább élen járó, szuperújdonságnak tűnő „high tech I.”, hanem az eggyel a mögötti frontvonalban lévő, de még igen korszerű „high tech II.” kialakítása lenne.

10. Külön programokkal és állami alapokkal kellene elősegíteni a nagyvállalatok bevonását és rész-felelősségvállalását a felnőttoktatásban (mind a képzési profilt illetően, mind a technológiai társfinanszírozás különböző módjainak kialakításával).

11. Tudatában annak, hogy a munkaerő pályagörbéje most és a következő években nem válik széjjel befejezett oktatási, aktív munkavállalási és nyugállományi időszakra, hanem ezek folyamatosan egymásba csúsznak és átfedik egymást, a képző intézetek tanrendjét és felvételi politikáját is ezeknek az új modelleknek megfelelően kellene átalakítani. Ily módon ugyanazok a képzési (sőt új tudást előállító intézmények) a legkülönbözőbb formában vennének különböző időpontokban részt a munka ki-, és átképzésében. A high tech munkaerő így (de talán más csoportok is) konkrét termelési feladataiktól függetlenül is lényegében folyamatos kapcsolatban maradna a tudástermelés és tanulás intézményeivel.

12. A szakértő, magas kompetenciájú szakmunkaerő biztosításában a külföldről meghívható, vagy letelepíthető csoportok egyre nagyobb szerepet kapnak. Kialakul egy európai verseny az ilyen szakemberek megszerzésére, „átcsábítására”. Ebben más európai versenytársaink laboratóriumaik felszereltségével, magas fizetésekkel tűnhetnek majd elsősorban csábítónak. Mi ezzel szemben előremeneteli lehetőségeket és az érintettek családjai számára megfelelő életminőséget kínálhatunk alternatívaként. Ezek biztosításához minden bizonnyal specializált állami alapok is szükségesek lesznek.

AZ MTA SZOCIOLÓGIAI KUTATÓINTÉZET 2007. ÉVI FŐ KUTATÁSI CÉLJAI

A tennivalók két körben foglalhatók össze. Először az intézet következő 5 éves tevékenységét fő vonalaiban kijelölő intellektuális súlypontok között egyszerre vannak megőrzendő, továbbfejlesztendő és meglévő elemekből integrálandó blokkok, fejlesztési irányok. Ezt követik a ezeket kísérő szervezeti súlypontok és egy lehetséges alternatív akadémiai intézeti modell kérdései.

a.) A 2007-re kiemelendő témacsoportonként a következőket tervezi:

1. A Social Europe problémái, hazai modell adaptációjának keretei és a magyar jóléti állam jövője
2. A közép-európai nemzeti kapitalizmusok taxonómiai, társadalmi integrációs mechanizmusok, a modernizáció és demokrácia viszonya, a transzformációs elitek teljesítményei
3. Az European Social Survey nemzetközi adatfelvételei rendszerének működtetése (MTA PTI-vel együtt)

4. A tudásszerkezet átalakulása és a globalizáció hatásai a társadalomszerkezetre és a társadalmi tudásháztartásra
5. Jövőgazdálkodás, időhorizontok, az értékrendszer és a jövőképek átalakulása
6. Etnikai konfliktusok és problémamegoldás, a posztkonfliktusos helyzetek, a vándormozgás, a társadalmi adaptáció és közösségi tagságok (citizenship-ek problémái), roma emancipáció
7. A fenntartható fejlődés kérdései: a kockázatérzékelés, a humánbiztonság, az egyéni és közösségi sebezhetőség problémái
8. A nemzeti innovációs rendszer működése: szervezeti tanulás, technológiai hatáselemzés, szervezeti reformok vizsgálata a K+F rendszerben

Egyik téma sem új az intézetben, és ezek közül a legtöbb elemei egyszerre több műhely profilját is érintik. Ezzel együtt azonban és ezekkel kapcsolatban sok empiria és nemzetközi tapasztalat halmozódott fel, amelyekből el lehet mozdulni az elméletek irányába. A soron következő vitákon, amelyekre az intézeten kívüli szakmai nyilvánosságból is aktív résztvevők várhatók, ezekből a fontosabb elméleti következtetések (középszintű elméletek?) lejárása folyik majd.

Az elmélet és az empirikus munka arányainak változtatása (az elmélet javára) kívánatos és szükséges. Az előrelátható nehézségekből kettő kiemelendő:

- A kísérleti és elméleti szerepek a szociológiában önálló szakmaként majdnem úgy szétszakadtak, mint a fizikában. Mások végzik a kísérleteket, és mások generálják az elméleteket. Kísérleti fizikusokat lehet arra ösztönözni, hogy mélyebben elemezzék mérési eredményeiket, új elméletek azonban ilyesmitől nem, vagy csak véletlenszerűen születtek.
- A pályázatok, ajánlkozó nemzetközi projektek, a finanszírozás, s maga az EU kutatási tér az itt érintett területeken szinte kizárólag adatgyűjtéshez, és policy munkákhoz kínál csatlakozást. A közép-európai szociológiában ma nem létezik az elméleti munka olyan elismerési és jutalmazási mechanizmusa, amely ezekkel akár megközelítően egyenrangú lenne.

b. Szervezeti lépések

A továbblépéssel kapcsolatos elképzelések két körbe rendezhetők. Az elsőbe olyanok kerülnek, amelyek az akadémiai társadalomtudományi kutatóintézeti profil modellszerű átalakítását próbálnák meg az MTA Szociológiai Kutatóintézet példáján. A másodikba olyan konkrét lépéseket, amelyek a fenti előny-hátrány elemzésben konkrét tennivalóként felmerülnek.

b.1. A modellprobléma. Az intézet 2006-2010. évi vezetési koncepciója szerint részét kell, hogy képezze annak az általános munkának, amely az intézethálózat megújulására irányul és szélesebb értelemben is az Akadémia valamilyen korszerűsítésének, reformjának alkotóeleme lesz. Az MTA Szociológiai Kutatóintézet eddig a hálózat, a társadalmi kérdések és a szélesebb gazdaságban és politikában felmerülő problémák iránt egyik legnyitottabb eleme volt. Ezért szinte predesztinált arra, hogy kísérleti terepévé váljon a társadalomkutatási „nemzeti laboratóriumok” kialakítása köré rendeződő tudománypolitikai innovációknak. Ezek rendszerbe állítása már azért is elengedhetetlen, mert az Akadémiai Törvény a 90-es évek elején, az akkori társadalompolitikai környezetben megfogalmazódó elvei ugyan ma is védhetőek, konkrét kibontásuk azonban az akkorihoz képest sok vonatkozásban szükségyszerűen más lesz.

Jelen koncepció ennek egyetlen egy lehetséges elemét, a „nemzeti laboratóriumok” kialakításának kérdését érinti és próbálja jövőbeli cselekvések alapjaként megfogalmazni.

Ennek értelmében a „nemzeti laboratóriumok” az Akadémiának annak a történelmileg kialakult és folyamatosan különböző formákban azóta is érvényes funkcióját jelenítenék meg, amellyel az az ország gazdasága és társadalma előtti kérdések megoldására összpontosít. Egyfajta „becsatornázási” helyévé válik a magyar kutatótársadalomban az adott kérdéssel kapcsolatos összerendezhető tudásnak. S ezt a stratégiakészítők, a döntéshozók (a kormányzatban, a mozgalmakban és azokon kívül) rendelkezésére bocsátja. Itt hangsúlyozottan nem alkalmazott kutatásról, vagy a felétlenül saját alapkutatások valamilyen gyakorlati célú kiszerezéséről van szó. A modern tudományelmélet közhellyé vált alapigazságként bizonyítja, hogy az alap- és alkalmazott kutatás hagyományos szembeállításának érvényét veszítette. Különösen így van ez az úgynevezett „kemény, vagy empirikus társadalomtudományok számos területén. E felfogások szerint a szinte kíváncsiságra és a kutatások belső logikájára épülő tudásépítés helyett (ez lenne a klasszikus 19. századi-20. század eleji alapkutatás bázisa) a társadalmi megrendelés behatol magába a megismerés számára eddig elzárt tartományaiba és ott olyan alapvető felismerések kimunkálását iniciálja, amelyek a vizsgált vagy megoldásra váró jelenség kezeléséhez elengedhetetlenek. Itt nem alkalmazott kutatásról van szó. Annál ugyanis legalább is a fogalom klasszikus felfogása értelmében létezik egyfajta bizonyított hipotézisek rendszere a világ valamely szegmenséről. S a lehetséges cselekedetek fonalát ezekre építeni lehet. Következésképpen, az akadémiai tudomány a klasszikus értelemben teszteli a hipotéziseket, s mások aztán ezeket illeszteni próbálják a gyakorlat előtt álló problémákhoz. Az itt bemutatott modell szerkezete más. Vannak megoldandó problémák – igen nagy gyakorlati relevanciával – amelyekre vonatkozó fundamentális tudás egyszerűen nem áll rendelkezésre. Következésképpen, a társadalmi szükséglet megfogalmazás mélyen benyúlik arra a térfélre, ahol korábban az alapkutatás helyezkedett kizárólag el. A fundamentális kérdésekre azért keres választ, mert azok nélkül nem lehet az adott problémát megoldani. Majd az ilyen megrendeléses fundamentumépítés a továbbiakban beépül a megoldási lehetőségek kidolgozásába is anélkül, hogy tovább adná teljes egészében egy másik csapatnak alkalmazásra a feladatot.

Itt olyan korszerű tudományos ismerettermelési módról lenne szó, amely alapkérdés feltevéseket is magába foglalva, de gyakorlati fogantatású kérdésekre keresi a választ. Ez a kutatástípus itt összefoglalná az új ismeretek termelését, a szükségszerű primer adatgyűjtést, a szóba jöhető alternatívák és foratókönyvek kidolgozását és végül egy olyan nyelv biztosítását, amellyel a társadalom, vagy a gazdaság a felmerülő problémákat a maga számára értelmezni tudja. A szűkebben vett intézeti kapacitások mellett ehhez a projektet szervező akadémiai mag használná az országban jelenlévő és ide irányítható más tudományos és szakmai kapacitásokat, s szükség esetén e munkába külföldi szakértőket is bevonna.

A konkrét munka indításánál abból indul ki, hogy az intézet számos műhelye már évek óta ennek a munkarendszimnek különböző változataiban működik. Ezek összekapcsolása, áttekintése, esetleges modellkénti megfogalmazása a szélesebb hálózat számára így szerves folytatása lehetne az eddigi tevékenységnek. A megfelelő modellek kimunkálása műhelyszinten kezdődne és elsősorban azokat a munkamódszereket, és kutatói filozófiákat intézményesítené, amelyek az egész munka szempontjából mintául szolgálhatnak. A következő fázisban ezek lennének valamilyen módon rendszerbe állíthatóak – sokféleségük megőrzésével. Végül megvizsgálható lenne, hogy ezek a szerepváltozatok hogyan néznének ki, ha azokat szervesíteni próbálja más diszciplínákkal, azok hasonló, vagy eltérő gyakorlatorientált tapasztalataival (elsősorban a közgazdaságtudományra és a politológiára gondolva itt).

A kísérleti fázis és a rendszer kialakítása két évet vehetne igénybe. Ezt követné egy egy éves vita a modellről más diszciplínák művelőivel. Utána ennek eredményeire reflektálva vagy megmaradna a modell valamilyen változata a szociológiában, vagy annak egyes elemei további fejlesztésre kerülnének más diszciplínákban is.

A konkrét és elvben lehetséges szervezeti lépések közül a természetesen az intézet eddigi klasszikus akadémiai jellegéből következő projektek és publikációs kimenetek mellett néhány további érdemes kiemelni:

b.2. Projekt-koordinációs funkció olyan országos vállalkozások és nemzetközi adatfelvételek lebonyolításához, amelyek egy részében az intézet saját akadémiai produkciójával is részt vesz, de amelyek annak terjedelmét meghaladják és valamilyen általános társadalompolitikai is felhasználható „Nemzeti Jelentésekben” jelennek aztán meg.

b.3. Trendriportok összeállítása a magyar gazdaságra és társadalomra potenciális hatással bíró nemzetközi folyamatokról, változási irányokról.

b.4. Ideiglenes befogadó, ösztöndíjat felkínáló hely olyan egyetemi kollegák részére, akik valamilyen jeles monografikus összefoglalásukkal előrehaladtak, s akiknek ezek sikeres befejezéséhez néhány hónapos felmentés szükséges az oktatás napi rutinja alól, illetve akik itt az akadémiai infrastruktúra kínálta lehetőségekkel is élhetnének.

b.5. Fél-egynapos specializált szemináriumok – továbbképzési formák szervezése aktuális társadalompolitikai kérdésekről magas szintű döntést hozók számára.

b.6. Társadalmi viták szervezése a tudománnyal kapcsolatos különböző „laikus” participációs formák szervezése (esetenként természettudományos, illetve technológiai vitákkal kapcsolatban is például környezeti konfliktusok, új nagyvállalatok telepítése és hasonló kérdések kapcsán).

b.7. Közép- és kelet-európai hálózatépítés. Európai intézményekkel együtt továbbképzés és ösztöndíjasok fogadása (elsősorban Kelet- és Délkelet-Európából).

Mіндеzen formák, ha nem is nagymértékben, de kiegészítő szervezetfejlesztési források megnyitását tételezik fel. A modell kiépítése egy 3 éves időszak alatt képzelhető el. De 2007-ben valamennyi rendezvény és munkaformát kipróbál a közösség, az azok közül beválókat megpróbálja előkészíteni a rendszerbe állításra is.

KIEMELT PUBLIKÁCIÓK

Albert F, Dávid B

A kapcsolati tőke dimenziói etnikai metszetben. In: Társadalmi Riport, Szerk: Kolosi T, et al. TÁRKI, Bp, pp 351–372 (2006)

Antal ZL

Éghajlatváltozás és társadalmi változás
Vigília, 3:47–71 (2006)

Havas G, Liskó I

Óvodától a szakmáig
Felsőoktatási Kutatóintézet – Új Mandátum, Bp, p. 213 (2006)

Kapitány Á, Kapitány G

Intézménymimika 2.
Új Mandátum, Bp, p.302 (2006)

Makó Cs, Csizmadia P, Illéssy M
Does EU-Integration help the SMEs to explore new development path? Lessons from an
International Comparative Project
Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warsaw, p.163 (2006)

Messing V
Lukakból szőtt háló: háztartások közötti támogatási kapcsolatok roma és nem roma szegények
körében. Ethnicity or poverty: kinship and community network among Roman and non-Roma
poor
Szociológiai Szemle, 2:37–54 (2006)

Neményi M, Kende A
Selection in education: the case of Roma children in Hungary
Equal Opportunities International 25(7):506–526 (2006)

Neményi M, Takács J
Changing Family – Changing Politics
Review of Sociology of the Hungarian Sociological Association, 2:37–63 (2006)

Rozgonyi T, Jávori I
A szervezetek és a munka világa
L'Harmattan, Bp, p.342 (2006)

Szalai J, Laki M
The puzzle of success: Hungarian entrepreneurs at the turn of the millennium
WWICS EESP, Washington, p.97 (2006)

Széman Zs, Pottyondy P
Idősek otthon
MMSZ – MTA SZKI, Bp, p.210 (2006)

Takács J (Ed.)
A lélek műtétei
Új Mandátum, Bp, p.289 (2006)

Takács J, Amirkhanian Y, Kelly J, Kirsanova A, Khoursine R, Mocsonaki L
“Condoms Are Reliable but I Am Not“: A Qualitative Analysis of AIDS-Related Beliefs and
Attitudes of Young Heterosexual Adults in Budapest, Hungary and St. Petersburg, Russia,
Central European Journal of Public Health, 14(1):59–66 (2006)

Tamás P
Fenntartható fejlődés Magyarországon. Jövőképek és forgatókönyvek
Új Mandátum, Bp, p.511 (2006)

Tamás P (Ed.)
A Vatikáni Munkabizottság jelentése a Kormánynak
Bp, 2006. november, 72. www.magyarorszag.hu

Tamás P
A tudásalapú társadalom kialakulása Magyarországon
Új Mandátum, Bp, p.326 (2006)

Tamás P
Információs Társadalom Közép-Európában
Elemző, 3:122–147 (2006)

Tibori T
Az ifjúság fenntarthatósággal kapcsolatos várakozásai
In: Bulla M, Tamás P (Eds.) Fenntartható fejlődés Magyarországon. Jövőképek és
forgatókönyvek
Új Mandátum, Bp, pp 372–401 (2006)

Vári A, Linnerooth–Bayer J, Thompson M
Floods and fairness in Hungary
In: Ed. Verweij M, Thompson M, Rayner S, et al (Eds.) Clumsy solutions for a complex
world. Oxford University Press, Oxford, pp 181–203 (2006)

Budapest, 2007. február 28.

Tamás Pál
igazgató